

7. Отич О.М. Мистецька освіта як складова система неперервної професійної освіти // Професійна освіта: педагогіка і психологія / [за ред. І. Зязюна, Н. Ничкало, Т. Левицького, Ю. Вільш]. Ченстохова; Київ, 2003. С. 170.
8. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2005. 360 с.

The article proves that the development of professional qualities of the future teachers of fine arts, their knowledge, skills and abilities for using of folk art in educational practice is an active means of restoration of art traditions and formation of national consciousness on this basis. In addition, the folk art is analysed, as it traditionally generates ideas of goodness and beauty, respect for man, and thus contributes to the formation of high national spirituality of future teachers of fine arts, enriches their moral values, develops their creative activity. Folk art clearly characterizes the national peculiarities of people; thanks to countless repetitions of schemes, motifs, images, forms, the artistic tradition is established and passed from generation to generation, perfecting and gaining its fullness, it promotes the cultivation of patriotic feelings, attracts to the beauty the world. Training of future teachers of fine arts is impossible without realizing of the role of their national community, perceiving and rethinking of the cultural experience of the ethnic, the need to master the knowledge of material and spiritual culture. Folk art reproducing the national model of the world, is an objective factor in the spiritual development of the personality of future teachers of fine arts in the context of national traditions, ethnic stereotypes of world perception. Ukraine has a very rich culture, which is transmitted from one generation to another. Development of national consciousness of future teachers of fine arts by means of folk embroidery is carried out during the study of courses "Arts-and-crafts" and "Art of the region", where future teachers of fine arts get acquainted with traditional means and techniques of national folk embroidery art.

Cultural orientation of art education promotes conscious interpenetration of different cultures, assimilation of artistic and aesthetic knowledge, formation of spiritual, moral and aesthetic qualities of a person, national consciousness.

Key words: folk art, artistic traditions, creative potential, fine arts, professional qualities, out-of-education activities.

УДК 378.124:047.78

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–26–2.64-70

Андріана Джумеля
Andriana Dzhumelia

НАСТАНОВНО-ОРІЄНТАЦІЙНИЙ ЕТАП ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО СПРИЙНЯТТЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ТА ХОРЕОГРАФІЇ НА ОСНОВІ ПЛАСТИЧНОГО ІНТОНУВАННЯ

ORIENTATION STAGE OF FORMATION OF ARTISTIC PERCEPTION OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC AND CHOREOGRAPHY ON THE BASIS OF PLASTIC INTONATION

Стаття розкриває особливості реалізації настановно-орієнтаційного етапу формування художньо-творчого сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії засобами пластичного інтонування. Розроблено та апробовано методіку формування художньо-творчого сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії. Сформульовано завдання першого етапу формувального експерименту, апробовано авторські навчальні методи, що сприяють реалізації поставленої мети. Концептуальні положення методіки

формульованого етапу педагогічного експерименту спрямовано на формування визначених нами структурних компонентів означеного феномена, а саме: ціннісно-смыслового, фізіологічного, фахово-компетентісного, творчо-результативного.

Ключові слова: настановно-орієнтаційний етап, формування художньо-творчого сприйняття, майбутні вчителі музичного мистецтва та хореографії, засоби пластичного інтонування.

Важливим аспектом підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії до практичної діяльності з учнями є переконливе тлумачення та яскрава передача художньо-образного змісту творів музично-хореографічного мистецтва. У цьому зв'язку набуває актуальності проблема формування художньо-творчого сприйняття майбутніх учителів музики і хореографії засобами пластичного інтонування, що забезпечує можливість емоційного впливу на учнів, прищеплення в них інтересу до музично-виконавської діяльності (А. Болгарський, К. Завалко, А. Козир, Л. Масол, Г. Падалка, В. Федоришин, О. Щолокова, Д. Юник та ін). З цією метою нами були сформульовані завдання формульованого експерименту, що сприяли реалізації визначеної мети.

Доцільно підкреслити, що отримані результати констатувального дослідження показали, що переважна частина майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії недостатньо усвідомлює важливість творчого сприйняття під час фахової підготовки до музично-педагогічної діяльності, та не виявляє інтересу до засобів пластичного інтонування. Навчальна робота студентів над музичним твором має бути націлена на музично-педагогічну діяльність вчителя музичного мистецтва зі школярами, і включати самостійну роботу з інформаційними ресурсами, музичною літературою, а розвиток особистісно-пошукової активності студентів передбачає залучення їх до музично-творчої діяльності з використанням засобів пластичного інтонування, навчальної наочності, засобів мультимедіа.

Зазначимо, що нами було взято теоретичні основи дослідження проблеми формування творчого сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії для розробки змісту формульованого експерименту. Враховуючи принципи фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії ми визначили основні концептуальні положення методики формульованого експерименту, що спрямовано на формування визначених нами компонентів, а саме: ціннісно-смыслового, акустично-фізіологічного, фахово-компетентісного, творчо-результативного.

Метою формульованого етапу дослідження було визначено розробити та апробувати методику формування творчого сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії. Поряд із тим, нами сформульовано завдання формульованого експерименту: апробувати навчальні методи, що сприяють реалізації визначеної мети; простежити процес поетапного формування творчого сприйняття засобами пластичного інтонування; обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність такої методичної системи.

Експериментальна апробація розробленої методики здійснювалась під час формульованого експерименту, що передбачає поетапність. Ми спиралась на те, що підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва і хореографії має свою структуру, що передбачає певне розташування компонентів у системі цієї підготовки. Відповідно до кожного з визначених нами структурних компонентів здійснено окреслення, визначення й упровадження змісту етапів формування творчого сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва і хореографії засобами пластичного інтонування.

Експериментальна робота здійснювалась відповідно до мети, що ставилася на кожному з етапів дослідження. Нами складено технологічну карту формульованого експерименту, що охоплює настановно-орієнтаційний, аналітико-рефлексивний, усвідомлено-поглиблений етапи.

Слід зазначити, що під час першого етапу – настановно-орієнтаційного – здійснювалось формування ціннісно-смыслового та фізіологічного компонентів (актуалізація проблеми

застосування засобів пластичного інтонування під час музично-естетичного розвитку учнів на уроках музичного мистецтва; мотивація студентів до ґрунтовного вивчення сутності вокально-хорової роботи вчителя музичного мистецтва зі школярами). Другий етап – аналітико-рефлексивний – спрямовано на формування фахово-компетентісного компонента (аналіз методики пластичного інтонування та її практичного застосування). Третій етап формувального експерименту – усвідомлено-поглиблений – спрямовано на формування творчо-результативного компонента (стимулювання творчого потенціалу студентів; практична реалізація набутих компетентностей). Упродовж трьох етапів здійснювалось становлення індивідуальних якостей творчого сприйняття студентів, спонукання їх до осмислення змісту музичних творів, та висловлення власних відчуттів засобами пластичного інтонування на основі створення інтерпретацій музичного твору. Збагачення особистісного досвіду щодо переживання музики здійснювалось завдяки використанню можливостей засобів мультимедіа, інтерактивних навчальних вправ. Згідно з визначеною метою й завданнями кожного з етапів формувального експерименту нами було розроблено спеціальні методи для забезпечення послідовності процесу формування всіх компонентів структури творчого сприйняття студентів засобами пластичного інтонування.

Розглянемо більш детально перший етап – настановно-орієнтаційний. Зазначимо, що під час проведення цього етапу відбувається формування ціннісно-сміслового та акустично-фізіологічного компонентів. Цей етап було спрямовано на перетворення внутрішніх структур майбутнього вчителя музичного мистецтва та хореографії. Здійснюється створення відповідної психологічної установки на основі педагогічного стимулювання художньо-естетичних потреб майбутніх учителів музичного мистецтва і хореографії для вироблення у них ціннісного ставлення до музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва. Установка на творчу навчальну діяльність студентів передуює виробленню емоційно-забарвленої свідомої орієнтації на музично-педагогічну діяльність. Активізація позитивного ставлення студентів до розвитку власного творчого світосприйняття передбачає розуміння студентами того, що кожен музичний твір є носієм даних вартих захоплення, а навчальна робота над музичним твором сприяє розвитку їх інтелектуальних умінь, музичних здібностей. Комплекс педагогічних дій був направлений на покращення мотиваційної сторони навчальної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії. Поряд із тим, здійснювався розвиток пізнавальних потреб студентів, підвищення рівня інтересу до музично-естетичного розвитку учнів загальноосвітньої школи. Зацікавленість студентів вокально-хоровою роботою зі школярами здійснювалось забезпеченням їх навчальними вправами спрямованими на розвиток інтелектуальних умінь, організаційних умінь, а також на розвиток їх слухових уявлень, використання засобів пластичного інтонування, умінь творчої контактної взаємодії з учнями.

Деякі завдання на даному етапі передбачають формування у студентів необхідних теоретичних знань, які забезпечують свідоме виконання ними навчальних дій у різних формах навчальної діяльності. Відбувалось накопичення знань щодо особливостей використання пластичного інтонування у музично-педагогічній діяльності з учнями шкільного віку. Навчальна інформація на даному етапі конструювалась на чітких методологічних позиціях. Паралельно формуванню творчого сприйняття студентів здійснювалось формування знань про творчий компонент музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва. Осмислення майбутніми вчителями музичного мистецтва основних понять поглиблюється під час перегляду відеоматеріалу вилученого з мережі Інтернет, де вчителі музичного мистецтва з різних країн світу демонструють вокально-хорову роботу з учнями, з використанням засобів пластичного інтонування. Поряд із тим, студентів було забезпечено уривками публікацій фахової періодики про новаторський досвід у галузі музичного мистецтва для здійснення аналізу заповнення "Методичного щоденника". Викладач здійснюючи теоретичне узагальнення знань студентів пов'язував їх зі знаннями про педагогічну творчість учителя музичного мистецтва, які студенти набули під час курсів психології та педагогіки у закладі вищої освіти.

Таке узагальнення опрацьовувалось під час практичних занять із хорового диригування, де студенти вирішували як типові, так і нестандартні навчальні завдання, аналізували різні педагогічні ситуації.

Настановно-орієнтаційний етап зорієнтований на освоєння студентами засобів пластичного інтонування. На цьому щаблі йде спонування студентів до самоконтролю, самоаналізу. Важливо, щоб всі види навчальної діяльності школярів на уроці музичного мистецтва передбачали залучення засобів пластичного інтонування. Здійсненню ефективної педагогічної роботи сприяло націлення студентів до осмислення та оцінювання інформаційного контексту щодо використання пластичного інтонування в роботі з учнями загальноосвітньої школи, а також до самостійного досягнення результату вирішення навчального завдання.

На цьому етапі ми проводили зі студентами бесіди і дискусії на теми: “Як здійснювати самоконтроль під час творчого сприйняття музичного твору”; “Ефективні та раціональні прийоми самостійної роботи над засвоєнням засобів пластичного інтонування”; “Правила ефективної вокально-хорової роботи з учнями шкільного віку”; надавали поради “Як самостійно працювати над шкільною піснею” (за Ю. Гільбухом). Студентів також було забезпечено навчальними завданнями на використання гіпотези: “Якби, то ...”, “Яким видався б тобі музичний твір, якби під час слухання ти почергово одягав би окуляри з чорними, зеленими та помаранчевими скельцями?”. Ці навчальні завдання передбачають забезпечення студентів музичним матеріалом, і передбачають використання засобів пластичного інтонування. У цьому процесі студенти залучались до виконання навчальних вправ: “Раціональне використання можливостей вокального голосу учнів шкільного віку”; “Інтонційна райдуга”; “Пантоміма”; “Веселий шарж”; “Правильний показ учителя музичного мистецтва та хореографії”; “Можливості пластичного інтонування”. Викладач залучав студентів до виконання пантомімічних вправ, що спрямовані на розвиток їх художньо-образної уяви. Через формування слухорухового еталону, розкриття сенсу пластичного інтонування відбувалось вмотивування студентів до засвоєння способів вокально-хорової роботи вчителя музичного мистецтва зі школярами. Також викладач спонукає студентів до складання пам'ятки “Десять правил під час використання засобів пластичного інтонування”.

На стадії підготовки студентів до застосування засобів пластичного інтонування відбувається виховання ціннісного ставлення до музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва, а також специфіки вокально-хорової роботи зі школярами на уроках музичного мистецтва. На практичних заняттях із хорового диригування педагогічна робота включала використання діалогічних методів навчання, а саме: обмін думками, пояснення, метод контактної взаємодії. Викладач спонукає студентів до розгляду навчальних проблемних ситуацій, а також до висловлення думок. Створюючи умови для активізації комунікативних умінь студентів викладач спрямовує їх до контактної взаємодії.

Визначаючи продуктивні методи, прийоми та форми навчальної роботи студентів над музичним твором, сприятливих для формування їх творчого сприйняття, ми зважали на багатоплановість музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва, що детермінує використання цілого комплексу навчальних методів. Зокрема, теоретична підготовка студентів здійснювалась за допомогою інформаційно-рецептивного методу і методу зацікавленості в теоретичних знаннях. На цьому етапі ми застосовували метод спонування до застосування засобів пластичного інтонування, що сприяє необхідності поглиблення знань студентів щодо особливостей вокального голосу учнів шкільного віку, видів навчальної діяльності на уроці музичного мистецтва, різноманітності засобів пластичного інтонування. Поряд із цим, викладач залучав студентів до створення теоретико-інформативної бази даних, музичної бази даних. Студенти здійснювали пошукові операції в мережі Інтернет з використанням Електронної музичної енциклопедії, а також електронних енциклопедій “Мистецтво”, “Музика”, “Опера”, “Балет”.

Нами була врахована необхідність набуття студентами суб'єктивного досвіду. Для цього завдяки навчальним методам планувалась траєкторія особистісного фахового розвитку студентів, формувалась пізнавальна вибірковість, їх емоційність. Виходячи з того, що педагогічна робота над формуванням осмисленого сприйняття у школярів під час навчальної роботи над музичним твором передбачає залучення до взаємодії, що сприяє розвитку їх емоційно-естетичного ставлення до музики, оскільки музичні твори на уроках музичного мистецтва виконують розвивальну функцію. Завданням учителя музичного мистецтва постає допомогти учням розібратись у потоці даних, сприйняти їх належним чином. Викладач залучав студентів до врахування під час навчальної роботи над завданнями необхідності спонукання вчителем музичного мистецтва школярів до: визначення характеру музики, настроїв; надання характеристики художнього образу; визначення засобів музичної виразності (елементи музичної мови); визначення жанрових особливостей музики (пісня, танець, марш); оркестрування засобами пластичного інтонування (імітація гри на музичних інструментах). Поряд із цим, учитель музичного мистецтва здійснює: невербальну комунікацію з учнями; розвиває їх музикальність, що включає розвиток мелодичного, гармонічного, метро-ритмічного слуху; розвиток музичного мислення учнів, їх музичної пам'яті, музичної уяви, виконавської надійності, артистизму, виховання гнучкості та швидкості розумових та емоційних дій; формування вміння адекватного сприйняття художніх образів, вміння здійснювати самоконтроль.

Формування й закріплення професійних знань, розвитку вмінь самостійного мислення, а також уміння орієнтуватись у новій ситуації, знаходити підходи до вирішення навчальної проблеми здійснювалось дедуктивним методом, за яким здійснюється перехід від загального до окремого, та забезпечується структурна організація навчальної діяльності студентів, налагоджується тісний зв'язок елементів мистецьких знань у його системі. За допомогою репродуктивного методу уможлиблювалось залучення студентів до відтворення готових зразків. Цей метод забезпечує можливість передачі вчителем музичного мистецтва школярам певного обсягу знань, умінь щодо пластичного інтонування за невелику кількість навчального часу. Метод синектики передбачає поєднання декількох методів, які наближені до ділової гри (урок-змагання, урок-подорож). Проблемний метод ми використовували для покращення засвоєння студентами фактичного матеріалу. Викладач використовує проблемні квазіпрофесійні завдання і залучає студентів до вирішення квазіпрофесійної проблеми, розкриття алгоритму дій. До того ж, викладач спонукає студентів до використання додаткової музичної літератури, інформаційних ресурсів мережі Інтернет для того, щоб студенти мали змогу послідовно структурувати матеріал, усвідомити системні зв'язки і логіку взаємозв'язку окремих тем музично-естетичного розвитку школярів.

Різноманітні прийоми активізації навчальної діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії використовувались на практичних заняттях із хорового диригування за методами: метод емоційного заряду (О. Щолокова), метод наслідування (набуття вміння організовувати вокально-хорову роботу зі школярами на уроках музичного мистецтва, демонструвати правильний показ вираження особливостей музики у рухах), індуктивний метод (студенти навчаються встановлювати причинно-наслідкові залежності між музикою та її вираженням у рухах, висувати проблеми, долати суперечності), метод спільного пластичного інтонування (набуття комунікативних умінь, а також вміння відчувати іншого, створювати композицію яка відповідає загальній ідеї висловлення музичної думки у рухах), демонстраційно-образні методи, вирішення дидактично-методичних завдань.

Поряд із цим студенти залучаються до самостійної навчальної діяльності. Завдяки введенню методів "Самостійне опрацювання даних", "Один – багато", "Особистісної зацікавленості у формуванні творчого сприйняття" тощо уможлиблюється спонукання майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії до самостійного опрацювання науково-методичної літератури, роботи з ресурсами міжнародної мережі Інтернет, та використання можливостей засобів мультимедіа. Усі методи спрямовувались на даному етапі на здійснення

установки щодо опанування студентами цінностями музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва. Під час методу workshop ми залучали студентів до групової форми навчальної діяльності, що передбачає інтерактивну форму навчальної діяльності. За допомогою цього методу вирішуються такі завдання, як підвищення мотивації студентів, посилення інтенсивності навчальної роботи, а також щодо цілеспрямованості самостійної роботи.

Контрольна перевірка педагогічної роботи ціннісно-сислового та акустично-фізіологічного компонентів сформованості творчого сприйняття, стосовно рівнів ціннісного ставлення студентів до музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва і засвоєння комплексу педагогічних, акустичних і фізіологічних основ розвитку музикальності учнів показали значні відмінності якісних і кількісних показників у результатах навчальної діяльності учасників експериментальної та контрольної груп.

У висновках доцільно зазначити, що саме настановно-орієнтаційний етап формування творчого сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії був спрямований на використання різних способів педагогічного впливу на процес формування їх стійкої мотивації до систематичної роботи спрямованої на підвищення індивідуального рівня розвитку. Адже саме настановно-орієнтаційний етап уможливорює формування ціннісно-сислового та акустично-фізіологічного компонентів творчого сприйняття. Для ефективного здійснення педагогічної установки на якісне набуття фахових компетенцій необхідним є і виховання ціннісного ставлення студентів до музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва, і зацікавлення студентів процесом творчої роботи над навчальними завданнями.

Список використаних джерел

1. Беземчук Л. Пластичне інтонування як вид творчої діяльності на уроках музичного мистецтва в школі // Техніка Е. Жак-Далькроза як засіб творчого самовираження особистості майбутнього вчителя мистецьких дисциплін: матеріали міжнародного науково-практичного семінару. Умань : Візаві, 2013. С. 15-18.
2. Психологические тесты в 2-х т. /под ред. А.А. Карелина. Москва : ВЛАДОС, 2003. Т.1. 312 с.

The article reveals the peculiarities of the implementation of the orientation stage of formation of artistic and creative perception of future teachers of musical art and choreography by means of plastic intonation. The method of formation of artistic and creative perception of future teachers of musical art and choreography is developed and tested. The task of the first stage of the forming experiment is formulated, the author's teaching methods are tested, which help to achieve the set goal. Conceptual provisions of the methodology of the forming stage of the pedagogical experiment are directed at the formation of the structural components of the phenomenon we have identified, namely: value-semantic, physiological, professional-competence, creative and productive.

The guiding-orientation stage was aimed at transforming the internal structures of the future teacher of musical art and choreography. The creation of the appropriate psychological setting is based on the pedagogical stimulation of the artistic and aesthetic needs of future teachers of musical art and choreography in order to develop their value relation to the musical and pedagogical activity of the teacher of musical art. The installation on the creative educational activity of students is preceded by the development of an emotionally-colored conscious orientation towards musical and pedagogical activity. The activation of the students' positive attitudes towards the development of their own creative world perception involves students' understanding of the fact that every musical work is the bearer of these valuable admiration, and the educational work on musical composition contributes to the development of their intellectual skills, musical abilities.

The complex of pedagogical actions was aimed at improving the motivation side of the educational activities of future teachers of musical art and choreography. At the same time, the development of cognitive needs of students, increased interest in the musical and aesthetic development of students of general

education. Students' interest in vocal-choral work with schoolchildren was provided by providing their educational exercises aimed at developing intellectual skills, organizational skills, as well as the development of their auditory concepts, the use of plastic intonation tools, and the ability to engage in creative contact with students.

Orientation stage of formation of creative perception of future teachers of musical art and choreography was aimed at using different methods of pedagogical influence on the process of formation of their stable motivation to systematic work aimed at increasing the individual level of development. It is precisely the orientation stage that enables the formation of value-semantic and acoustic-physiological components of creative perception. For the effective implementation of the pedagogical system for qualitative acquisition of professional competencies, it is also necessary to raise the value attitude of the students towards the musical-pedagogical activity of the teacher of musical art, and the interest of students in the process of creative work on educational tasks.

Key words: orientation stage, formation of artistic and creative perception, future teachers of musical art and choreography, tools of plastic intonation.

УДК 791.622:7.071.1

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–26–2.70-76

Валерія Домбровська, Вікторія Приліпко
Valeriia Dombrovska, Viktoriia Prylipko

МЕТОД ТЕАТРАЛЬНОЇ ЕКСПРЕСІЇ

METHOD OF THEATRICAL EXPRESSION

Проаналізовано проблему розвитку творчих здібностей та експресії в професійній діяльності акторів. Розглянуто закономірності й особливості відтворення сценічних емоцій акторів та режисерів театру, кіно, серіального виробництва, радіо, дублювання та телебачення. Обґрунтована метода театральної експресії. Доведено, що у своєрідності динаміки емоційного стану актора в образі ролі утілюються, проте, естетичні особливості і даного конкретного спектаклю, зокрема, специфічні особливості його ритмічної побудови.

Ключові слова: здібності; експресія; професійність; продуктивні функції емоційної пам'яті; особистість; актор; режисер; сценічні емоції.

У статті аналізуються проблеми розвитку творчих здібностей та емоційності майбутнього актора та режисера театру і кіно. Сутність експресії ґрунтується на підсиленні (інтенсифікації, збільшенні) виразності. Експресивність тісно пов'язана з емоційністю, що спричинилося до ототожнення деякими вченими цих понять. Але експресія, експресивність може пронизувати як емоційне, так і інтелектуальне і вольове у їх вияві, що є сьогодні першочерговим завданням фахової освіти, адже залежно від того, наскільки буде реалізований творчий потенціал кожного спеціаліста у своїй професійній сфері, залежить прогрес країни і майбутнє держави в ХХІ ст.

Залежно від сфери використання (психологія, мовознавство, лінгвокультурологія, мистецтвознавство, театрознавство тощо) розуміння експресії варіюється залежно від точки зору і координат його використання.

Важливий внесок у дослідження проблеми видової специфіки мистецтва зробили філософи: І. Кант, Г. Гегель, Г. Лессінг; науковці: Н. Таршиз, Ю. Борєв, В. Ванслов, Б. Галєєв, М. Каган, В. Міхалєв, В. Скатерщіков та інші. Ґрунтовними є праці зарубіжних і вітчизняних театрознавців і практиків: П. Саксаганського, Леся Курбаса, А. Таїрова, Д. Стреллера, М. Крапівки та ін.

© Валерія Домбровська, Вікторія Приліпко, 2019